

УДК 331.52

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ЯК СКЛАДОВОЇ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Оксенюк К.І.

Луцький національний технічний університет

*В статті проведено аналіз і оцінку трудових ресурсів регіонів держави. Обосновано на-
правлення підвищення ефективності використання трудових ресурсів.*

Ключевые слова: *регион, оценка, стратегический потенциал, трудовые ресурсы.*

*In the article the analysis and estimation of labour resources of the state are made. The directions of
increasing of labor resources efficiency are substantiated.*

Key words: *region, estimation, strategic potential, labour resources.*

Постановка проблеми. З переходом від індустріального до інформаційного суспільства у формуванні та нарощенні стратегічного потенціалу регіону зростає роль трудових ресурсів. Адже від розумових та фізичних даних робітників, їх кваліфікації, освіти та досвіду роботи в тій чи іншій сфері діяльності залежить організація та управління виробничим процесом [1, с. 16]. Освітній рівень трудових ресурсів впливає на швидке сприйняття нової інформації, ефективного застосування нової техніки та технології [2, с. 18]. Для впровадження нового продукту або технологічного процесу, що є важливим елементом процесу формування та нарощення стратегічного потенціалу регіону, необхідно володіти знаннями з технології його роботи та методик застосування у специфічних обставинах і середовищі.

Як зазначається в посиланні Президента України до Верховної Ради України "Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки", формування конкурентоспроможного трудового потенціалу є одним із головних стратегічних завдань, ефективне вирішення якого певною мірою впливає на реалізацію довгострокової стратегії, що має забезпечити міцне підґрунтя України як високорозвиненої, соціальної за своєю сутністю, демократичної правової держави, її інтегрування у світовий економічний процес як країни з конкурентоспроможною економікою, здатною вирішувати найскладніші завдання свого розвитку [3].

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано вирішення проблеми. Аналізу та оцінки трудових ресурсів регіону присвячені роботи таких провідних вчених: С. Бандура, Н. Горелова, М. Долішнього, С. Злупка, Ю. Краснова, А. Котляра, І. Лукінова, І. Маслової, І. Мацкуляка, В. Онікієнко, С. Писаренко, С. Пиріжкова, М. Романюка, Л. Семів, В. Стешенко, О. Сологуб, Г. Слезінгера, К. Якуби та ін. Наукові здобутки вчених мають велике теоретичне та прикладне значення, проте, на нашу думку, приділяється недостатня увага оцінці трудових ресурсів як складової стратегічного потенціалу регіону.

Метою статті є аналіз та оцінювання трудових ресурсів як складової стратегічного потенціалу регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трудові ресурси є невід'ємною складовою стратегічного потенціалу регіону, ефективність використання якого залежить від оптимального співвідношення виробничих, природних, фінансових та інших видів ресурсів, зосереджених на даній території. Тому на сьогодні ніхто не піддає сумніву той факт, що існує пропорційна залежність між трудовими ресурсами регіону та рівнем його стратегічного потенціалу.

Аналіз та оцінювання трудових ресурсів регіонів держави пропонуємо здійснювати на основі методу стандартизації показників, де числові значення всіх показників переводяться у відносні величини, які характеризують відношення числового значення кожного окремого показника по регіону до показника еталонного регіону. Цей метод стандартизації допомагає зводити в єдиний інтегральний індекс як стимулюючі, так і дестимулюючі фактори. При цьому для оцінювання трудових ресурсів регіонів держави використаємо такі формули [4, с. 157]:

$$X_{ij}^I = \frac{X_{ij}}{X_{m+1j}} \quad (1)$$

або

$$X_{ij}^I = \frac{X_{m+1j}}{X_{ij}}, \quad (2)$$

де $i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n, X_{m+1j}$ – j -й показник еталонного регіону (еталонний – це регіон з найкращим значенням показника з досліджуваної сукупності). При цьому формула (1) використовується, коли еталоном є максимальне значення, а формула (2) – мінімальне.

$Y_{ij} = 1 - X_{ij}^I$. Чим менше значення Y_{ij} , тим меншим є відхилення від еталону, тобто кращим є положення регіону відносно інших.

Інтегральний індекс забезпеченості трудовими ресурсами регіону:

$$X_i = \frac{\sum_{j=1}^n Y_{ij}}{n}. \quad (3)$$

Аналіз та оцінювання трудових ресурсів регіонів держави будемо здійснювати за такими показниками, як коефіцієнт природного приросту населення; рівень зайнятості населення; навантаження не зайнятих трудовою діяльністю громадян на одне робоче місце; загальний коефіцієнт народжуваності; загальний коефіцієнт смертності; рівень економічно активного населення; рівень безробіття; рівень підготовки кадрів; рівень підвищення кваліфікації кадрів; рівень працевлаштування не зайнятих трудовою діяльністю громадян; середньомісячна заробітна плата в середньому на одного штатного працівника.

Вихідні дані для розрахунку індексу забезпеченості трудовими ресурсами регіонів України за 2008 р. подано у табл. 1.

Якщо зупинитись детальніше на оцінці трудових ресурсів регіону, то їх компонентну структуру можна відобразити як систему, що складається з таких взаємопов'язаних елементів: демографічні, фізико-психологічні, освітньо-професійні [5, с. 164]. Розглянемо детальніше кожен компонентну трудових ресурсів регіону.

Сучасна демографічна ситуація в Україні характеризується зменшенням чисельності населення та його старінням. Суттєво впливають на демографічну ситуацію і несприятливі соціально-економічні тенденції, що спровокували міграційний відтік населення, зумовили зростання смертності (особливо в сільській місцевості).

Україна відноситься до країн з від'ємним природним приростом населення. Найнижчий показник природного приросту у 2008 році характерний для Чернігівської (-12,2), Сумської (-9,6), Полтавської (-8,7), Луганської (-8,5), Черкаської (-8,4), Кіровоградської (-8,4) областей, найвищий – у Закарпатській (1,7) та Рівненській (0,7) областях, м. Київ (0,7).

Зменшення населення мало місце в усіх регіонах України за винятком міст Києва та Севастополя. Тепер Україна за чисельністю жителів займає сьоме місце в Європі після Російської Федерації, Німеччини, Великобританії, Італії, Туреччини і Франції.

Найбільш населеними є Донецька, Дніпропетровська, Харківська, Львівська, Луганська області та м. Київ. Найменше людей проживає у Чернівецькій, Волинській, Кіровоградській, Тернопільській, Рівненській та Херсонській областях. Різниця між регіонами за чисельністю населення становить 5,0 рази (Донецька область – 4500,5 тис. осіб, Чернівецька – 904,1 тис. осіб).

Особливого значення набуває статеві-вікова структура населення, яка, з одного боку, являє собою результат еволюції режиму відтворення в минулому, а з другого – є передумовою майбутнього демографічного розвитку. Аналіз статистичної інформації свідчить, що в Україні спостерігається переважання жінок в чисельності населення. Причому перевага жінок в останні роки зросла і в 2008 р. – 54 %, що пояснюється нижчою смертністю серед жінок [6, с. 71].

У віковій структурі населення виділяють три групи: діти і підлітки (до 16 років), працездатне населення, люди старшого віку. Слід відмітити, що з кожним роком у загальній чисельності населення знижується частка дітей у віці до 16 років та збільшується частка осіб старше працездатного віку. Зменшення чисельності осіб працездатного віку (чоловіків у віці 16–59 років і жінок 16–54 роки) свідчить про старіння населення України, що є серйозною соціально-демографічною проблемою. Водночас, збільшення кількості осіб похилого віку обумовлює зростання державних витрат на їх соціальне забезпечення. Тому державою приймається комплекс заходів по стимулюванню народжуваності та поліпшенню рівня життя населення.

Важливим компонентом формування трудового потенціалу є фізичне і психічне здоров'я населення. Без урахування рівня здоров'я людей, його тенденцій, реальних і потенційних захворювань не можна визначити потенціал трудових ресурсів. Захворюваність і смертність у працездатному віці є особливою втратою трудового потенціалу [5, с. 165].

Таблиця 1

Вихідні дані для розрахунку ефективності використання робочої сили регіонів України (у 2008 році)

Регіони	Коефіцієнт природного приросту населення	Рівень зайнятості населення	Навантаження не зайнятих трудовою діяльністю громадян на одне робоче місце, вакансію, осіб	Загальний коефіцієнт народжуваності	Загальний коефіцієнт смертності	Коефіцієнт міграційного приросту населення, на 1000 осіб наявного населення	Рівень економічно-активного населення, %	Рівень безробіття	Рівень підготовки кадрів, %	Рівень підвищення кваліфікації кадрів, %	Рівень працевлаштування незайнятих трудовою діяльністю громадян, %	Середньомісячна заробітна плата в середньому на одного штатного працівника, грн.	Наявний дохід населення (у розрахунку на одну особу), грн.
АР Крим	-3,7	95,26	8	11,9	15,6	1,8	49,02	2,1	2,5	9,0	4,09	1609	12161,3
Вінницька	-6,3	93,59	39	10,8	17,1	-1,0	46,70	4,3	1,9	7,4	6,00	1404	12153,5
Волинська	-0,2	91,72	13	14,8	15,0	0	46,15	4,1	1,5	7,7	7,36	1380	10919,6
Дніпропетровська	-6,7	94,95	5	11,0	17,7	-0,5	49,32	2,5	3,8	11,6	4,43	1876	15827
Донецька	-8,3	94,33	6	9,8	18,1	-0,2	50,38	2,0	3,9	11,8	3,28	2015	16344,2
Житомирська	-7,0	91,34	14	11,3	18,3	-1,6	48,07	4,3	2,1	6,9	6,19	1404	11984,9
Закарпатська	1,7	93,59	21	14,7	13,0	-1,1	47,45	3,0	2,9	6,0	5,14	1453	9868,1
Запорізька	-6,2	94,04	20	10,3	16,5	-0,2	49,65	3,2	4,0	12,7	4,77	1812	15377,4
Івано-Франківська	-1,0	92,10	48	12,3	13,3	-0,1	42,60	3,7	1,2	8,5	8,14	1543	11482,8
Київська	-6,2	94,18	8	11,7	17,9	0,8	48,92	2,6	3,3	7,2	3,80	1852	14218,5
Кіровоградська	-8,4	91,97	25	10,2	18,6	-3,9	48,61	4,2	2,8	8,7	6,57	1428	11751,5
Луганська	-8,5	93,43	16	9,5	18,0	-1,5	49,06	2,4	4,4	10,6	4,01	1769	13565,9
Львівська	-2,4	92,41	20	11,3	13,7	-0,3	46,31	2,7	1,3	6,5	4,37	1570	12995,6
Миколаївська	-5,4	91,69	16	11,2	16,6	-1,0	50,03	3,5	1,9	7,8	5,28	1621	12726,5
Одеська	-3,9	95,47	10	12,0	15,9	2,8	46,73	2,0	2,0	7,2	3,46	1633	11905,7
Полтавська	-8,7	93,55	16	9,7	18,4	-0,2	48,91	4,7	3,0	10,7	6,11	1661	14209,9
Рівненська	0,7	91,19	16	14,8	14,1	-1,6	45,55	4,7	1,8	10,1	6,79	1523	11217,5
Сумська	-9,6	92,56	25	9,1	18,7	-1,1	49,61	4,2	2,7	9,9	6,32	1472	13455,1
Тернопільська	-3,5	91,18	27	11,3	14,8	-1,3	42,62	5,1	1,8	7,6	8,05	1313	10821,2
Харківська	-6,4	94,69	11	9,8	16,2	1,6	49,83	2,7	2,0	8,9	4,29	1679	13944,9
Херсонська	-5,0	91,67	7	11,3	16,3	-2,5	50,36	3,1	2,6	9,0	6,00	1375	11481
Хмельницька	-6,0	92,01	48	11,0	17,0	-0,6	48,16	4,3	2,3	9,2	5,96	1429	12137,8
Черкаська	-8,4	91,83	77	9,5	17,9	-0,2	48,69	4,9	2,3	7,4	7,20	1459	12070,4
Чернівецька	-1,3	91,61	25	12,2	13,5	0,8	46,00	3,4	1,4	7,6	4,64	1402	10414,7
Чернігівська	-12,2	92,36	15	8,9	21,1	-0,7	48,42	4,7	1,4	7,3	5,89	1370	12901,8
м. Київ	0,7	96,90	0,4	11,6	10,9	8,5	53,00	0,6	1,2	6,9	2,42	3074	25853,1
м. Севастополь	-4,6	96,34	1	11,0	15,6	6,3	51,04	0,9	1,3	7,4	1,75	1726	12559,2

Сучасне виробництво зумовлює об'єктивну необхідність постійного підвищення якості робочої сили. Високий рівень освіти, широка загальна культура, глибока професійна підготовка і спеціальні знання, творче ставлення до праці та свідома дисципліна перетворюються на обов'язкову умову високопродуктивної праці все більш широких верств працюючих. Зростає питома вага працівників з вищою і середньою спеціальною освітою – 90 % зайнятих [7, с. 94].

Розглядаючи рівень підготовки кадрів та рівень підвищення кваліфікації, варто зазначити, що найвищими ці показники є у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській областях. Такі регіони, як Волинська, Одеська, Тернопільська та Черкаська області належать до регіонів з низьким рівнем підготовки кадрів та підвищення їх кваліфікації.

Тенденціями українського ринку праці є: збереження низького рівня попиту на робочу силу в усіх секторах економіки; перевищення пропозиції робочої сили над попитом на неї; поширення нерегламентованої зайнятості; невисока місткість ринку праці; значна питома вага офіційно зареєстрованих осіб з високим рівнем професійно-кваліфікаційної підготовки.

За даними Державного комітету статистики України, у 2008 році було зареєстровано 844,9 тис. безробітних. Найвищий рівень безробіття спостерігається у Волинській (8,3 %), Житомирській (4,3 %), Полтавській (4,7 %), Рівненській (4,7 %), Тернопільській (5,1 %), Черкаській (4,9 %), Чернігівській (4,7 %) областях, найнижчий – у містах Києві – 0,6 % та Севастополі – 0,9 %. Для того, щоб створити умови для реалізації права громадянина на працю й забезпечити соціальний захист тимчасово безробітного населення, на всій території України створено обласні, міські та районні центри зайнятості.

В Україні значна увага приділяється розвитку всіх напрямів активної політики зайнятості. Позитивні зрушення значною мірою зумовлені розгортанням активних програм сприяння зайнятості населення. Серед них особливого поширення набули інформаційні, профорієнтаційні послуги, працевлаштування соціально незахищених верств населення на заброньовані робочі місця, сприяння самозайнятості, проведення професійного навчання незайнятих осіб [8, с. 205].

Покращення показників зайнятості населення і зменшення рівня зареєстрованого безробіття було зумовлене певною стабілізацією в економіці країни та зростанням обсягів реального ВВП, збільшенням інвестицій в основний капітал.

Новим соціальним явищем в українській економіці є вивільнення працівників (тобто їх скорочення за ініціативою адміністрації підприємств та організацій) з різних видів економічної діяльності. Значне вивільнення робочої сили відбувається в транспорті і у зв'язку, в торгівлі і громадському харчуванні, будівництві, науці і науковому обслуговуванні, в освіті.

Причини такого скорочення найманих працівників і рівня оплати їх праці криються, з однієї сторони – в різкому скороченні обсягів виробництва в усіх видах економічної діяльності, а з іншої – у неможливості поки що створити умови для працевлаштування усіх бажаючих.

Розрахунок індексу забезпеченості трудовими ресурсами регіонів України та їхній рейтинг за 2006–2008 роки подано у табл. 2.

Таблиця 2

Розрахунок індексу забезпеченості трудовими ресурсами регіонів України

Регіони	2006		2007		2008	
	Індекс забезпеченості трудовими ресурсами	Рейтинг регіону	Індекс забезпеченості трудовими ресурсами	Рейтинг регіону	Індекс забезпеченості трудовими ресурсами	Рейтинг регіону
1	2	3	4	5	6	7
АР Крим	0,499378	11	0,510180	10	0,517757	25
Вінницька	0,458677	23	0,461957	26	0,464780	24
Волинська	0,489544	16	0,500851	12	0,495679	16
Дніпропетровська	0,561576	2	0,561506	2	0,548693	4
Донецька	0,556518	3	0,551441	4	0,543144	5
Житомирська	0,469178	21	0,469585	21	0,467533	23
Закарпатська	0,514459	8	0,515881	6	0,502210	11
Запорізька	0,555730	4	0,556084	3	0,550017	3
Івано-Франківська	0,504217	10	0,510294	9	0,497199	15
Київська	0,495219	13	0,496483	15	0,508094	10
Кіровоградська	0,486909	17	0,489274	18	0,488304	18
Луганська	0,514863	7	0,518307	6	0,526148	6
Львівська	0,456845	25	0,462383	25	0,460516	26
Миколаївська	0,485671	18	0,475750	20	0,478036	21

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
Одеська	0,491218	14	0,507040	11	0,497787	13
Полтавська	0,506061	9	0,500146	13	0,511860	9
Рівненська	0,529797	6	0,514090	8	0,514928	8
Сумська	0,491163	15	0,490667	17	0,493558	17
Тернопільська	0,453374	26	0,465707	24	0,478417	20
Харківська	0,496674	12	0,496496	14	0,497489	14
Херсонська	0,485075	19	0,491622	16	0,500532	12
Хмельницька	0,470845	20	0,477412	19	0,484934	19
Черкаська	0,464718	22	0,468764	22	0,475061	22
Чернівецька	0,458514	24	0,467006	23	0,467484	24
Чернігівська	0,452781	27	0,444205	27	0,438515	27
м. Київ	0,770476	1	0,771043	1	0,761269	1
м. Севастополь	0,551020	5	0,538450	5	0,565214	2

Результати розрахунку індексу забезпеченості трудовими ресурсами регіонів України (табл. 2) засвідчили, що найвищим його рівнем володіють м. Київ, м. Севастополь, Запорізька, Дніпропетровська, Донецька, Луганська області, найнижчим – Чернігівська, Львівська, Вінницька, Чернівецька, Житомирська, Черкаська, Миколаївська області та АР Крим.

Висновки. На основі проведеного аналізу трудових ресурсів регіонів держави виявлена необхідність управління процесами його відтворення на принципово новій основі, виходячи з завдань формування регіональних виробничих комплексів, включаючи регіоналізацію професійного навчання, забезпечення відповідності інтересам людини, освітніх закладів, органів працевлаштування та органів місцевої влади. Основні напрямки регіонального управління трудовими ресурсами повинні бути спрямовані на створення соціально-економічних умов для демовітворення населення, забезпечення належного рівня професійної підготовки населення як в навчальних закладах всіх типів, так і на виробництві, сприяння органів влади та управління, а також місцевого самоврядування повній продуктивній зайнятості, підвищенню рівня добробуту населення.

Впровадження системи безперервного навчання кадрів потребує удосконалення нормативно-правової бази для професійного навчання персоналу, у тому числі безпосередньо на виробництві, реалізації програм підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів, розробки відповідної системи стимулювання як роботодавців, так і найманих працівників. У межах регіону має забезпечуватись практично вся діяльність щодо формування трудового потенціалу та його ефективного використання на основі соціального партнерства, координації діяльності державних, недержавних підприємств та суспільних організацій. Все це має докорінно покращити систему підготовки й перепідготовки кадрів як на виробництві, так і в системі професійно-технічної та вищої освіти, включаючи механізм регіонального замовлення, який на основі моніторингу та прогнозування демографічних, соціальних і економічних тенденцій своєчасно зможе виявляти і вирішувати протиріччя, що виникають між ринком праці та ринком освітніх послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амоша О.І., Котов Є.В. Збереження трудового потенціалу на виробництві в системі регіонального управління // Україна в XXI столітті: концепції та моделі економічного розвитку; НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2000. – 143 с.
2. Герасимчук З.В., Ковальська Л.Л. Виробничий потенціал регіону: методика оцінки та механізми нарощення. Монографія. – Луцьк: ЛДТУ, 2003. – 242 с.
3. Посилання Президента України до Верховної Ради України. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки // Наук. зб. Київського економічного ун-ту. – Вип. 2(9). – К.: КНЕУ, 2002. – С. 3–34.
4. Мельник М.І. Інвестиційний клімат регіону: теоретичні та прикладні засади дослідження: монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2005. – 304 с.
5. Ковальська Л.Л. Оцінка конкурентоспроможності регіону та механізми її підвищення: монографія. – Луцьк: Надстир'я, 2007. – 420 с.
6. Регіональна економіка : підручник / В.І. Лишиленко – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 384 с.
7. Національна економіка: підручник. / за ред. проф., к.е.н. П.В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю.В., 2008. – 416 с.
8. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: підручник / С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, Ю.І. Пітюренко та ін.; За заг. ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України С.І. Дорогунцова. – Вид. 3-тє, без змін. – К.: КНЕУ, 2008. – 992 с.